

РАДОЈИЦА ЈОВИЋЕВИЋ (Београд)

ЛИЧНОСТ И ДЕЛО ЛИНГВИСТЕ РАДОСАВА БОШКОВИЋА

Кажу да није лако говорити о своме учитељу зато што човек лако може да подлегне неукусу глорификације и да многе оцене изрекне пенегиричким тоном. Ја се таквога приговора не бојим, јер је о мојем учитељу, о професору Радосаву Бошковићу, научна јавност одавно изрекла највише оцене, тако да мени у овој прилици преостаје само да укажем на само понеке од њих.

Професор Радосав Бошковић је један од малобројних научника чијим се начином излагања – језиком и стилем – научна критика бавила као да је реч о књижевнику. Никита И. Толстој га је упоредио "с уметником-графичаром, мајстором свога посла, за кога је тачност пропорција и чистота линија неопходан облик уметности", а Милосав Бабовић, некадашњи ученик професора Бошковића, записа: "Он је говорио *ex cathedra* као приповедач. И да је постао приповедач, писао би као Чехов. По завету: краткоћа је сестра таленту".

Заиста, концизност је једно од карактеристичних својстава научних радова професора Бошковића. Научне проблеме – за које су другима биле потребне десетине, неким и стотине страница – проф. Бошковић изложи на свега неколико страна. Понекад – дословно: у неколико редака. Илустративан је у том погледу његов научни прилог "*Значај сисџема 'суфиксалносџи' за сџваране изведених речи*" (III међународни конгрес слависта I, Београд 1939, 33). Све што је релевантно за то питање – речено је у дванаест редова. Због такве непосредности, због концизности и прецизности у излагању и најзаплетенијих лингвистичких проблема, често се за научни језик проф. Бошковића каже да је математички тачан. У исто време указује се на сугестивност његовога текста која произилази не само из логичности његове аргументације, него и из личнога коефицијента – из његове ко-

лоритне лексике и фразеологије, из реторичности и метафоричности његове речи, "која понекад звучи и афористично". У научној критици се даље вели да језик проф. Радосава Бошковића битно одступа од устаљених модела научнога језика у лингвистици тиме што није лишен емотивности, што има извештан степен својеврсне метафоричности, као и високом концентрацијом модалности, специфичним личним уношењем у текст. "Проф. Бошковић често поставља питања самоме себи, али тако сугестивно да и читалац улази 'у игру' анализе, а крајњи циљ је изналажење најцелисходнијих решења. А решења су логична, често елегантна", подвлачи се у научној критици.

За објашњење научних чињеница проф. Бошковић је бирао – чеховљевски речено – само "најпотребније" речи, а то је сугерисао и својим блиским сарадницима и пријатељима. Тако проф. Миљан Мојашевић у свом сећању под насловом "Друкчији од других" каже да је запамтио савет професора Бошковића "да се клони придева". Лав Толстој би то образложио речима: "Непотребни епитети и улепшавања само расхлађују читаоца". А кад већ спомињем Толстоја и Чехова, зна се да је проф. Бошковић познавао и волео књижевност, нарочито руску, а најчешће и најрадије је читао – наравно на руском – Гогоља и Јесењина...

Али – да се ја вратим научноме раду проф. Радосава Бошковића.

Пажњу научне јавности проф. Бошковић је привукао још 1933. године својом докторском дисертацијом *Развиџиак суфикса у јужнословенској језичкој заједници*, за коју је с правом речено да представља датум у славистичкој науци. За доказима о постојању јужнословенске језичке заједнице први пут се досегло изван фонетике, морфологије, синтаксе и лексике – у област грађења речи. У односу на само проучавање суфикса први пут се прелази од ранијега правца чисто морфолошкога карактера у семантички правац и у унутрашњу страну развитка речи.

У истоме броју *Јужнословенскога филолога*, у којем је објављена Бошковићева дисертација, огласио се својим освртом на њу и Александар Белић. Већ самом том чињеницом Белић је одао признање снази Бошковићевога изузетног талента, његовој несвакидашњој ерудицији и неспоривој аргументацији. Белић је написао "да се Бошковић са успехом сналази у заплетеним и тешким питањима узајамних односа различитих наставака и уме да нађе оно решење које је у стању да осветли питање о којем говори". Белић даље истиче да је "Бошковић показао и научну окретност и несумњиво оштроумље", а што се тиче Бошковићевих лингвистичких погледа и излагања "и једно и друго довољно је сугестивно и лингвистички исправно изнесено, тако да побуђује стручњаке да његова мишљења узму у озбиљно разматрање и сами се позабаве тим питањима."

На значај и вредност Бошковићеве студије указао је и наш познати индоевропеист Хенрик Барић: "Бошковић је овом расправом са великим успехом ушао у једну од најтежих и најмање обрађених грана упоредне граматике словенских језика и упоредне граматике уопште, то јест у науку о суфиксима. Бошковић је показао и апсолутну сигурност у владању упоредним и историјским методом, критички дух и страну ерудицију у словенској и индоевропској лингвистици, и – што је главно – необичну оригиналност концепција и велико богатство идеја којима је цела расправа проткана, а која се огледа у самосталном постављању проблема којима су многа питања упоредне граматике померана са тачке устајалости, на којој су се до сада находила."

Ширина и дубина лингвистичких схватања проф. Бошковића очигледне су у свим његовим радовима, као и у њиховој тематској разноврсности. Сваки од њих заслужује посебну анализу, јер је сваки по нечему специфичан и значајан. У свакоме од њих проф. Бошковић – такође на специфичан начин – разматра и решава многа питања фонетике, морфологије, грађења речи, акцентологије, дијалектологије, лексикологије, лексикографије, синтаксе, ономастике, историје српског и других словенских језика. У свим тим дисциплинама проф. Бошковић је оставио не само убједљива и поуздана решења, већ и многа полазишта и путоказе за нова научна истраживања.

Централна лингвистичка област у научноме делу проф. Бошковића – уз сву његову тематску разноврсност – јесте деривација. Грађење речи – тај "механизам језика" – централна је тема не само његове докторске дисертације *Развићак суфикса у јужнословенској заједници*, која је – кад је реч о унутрашњој типологији словенских језика – остала непревазиђена, него и његових каснијих радова, а нарочито радова из ономастике, којима се, поред осталог, бавио последњих десетак година живота. У њима су осветљени и објашњени многи словенски топоними и антропоними, многи ономастички суфикси, многи ономастички творбени модели; у њима је проф. Бошковић прокрчио пут решавању многих ономастичких питања и проблема.

Научно дело проф. Бошковића познато је не само по оригиналности и богатству идеја и решења, по начину на који их он саопштава, о чему у научној критици постоје и посебни радови. Проф. Бошковић је познат не само по томе што је готово без такмаца у славистичком научном свету по концизности текста, по логици аргументације и математичкој тачности изражавања, него у истој мери и по свом дубоком понирању "у таму непознатог", у најсложенија питања развитка словенских, балтичких и других индоевропских језика. Изванредан зналац с изузетним талентом и за анализу и за синтезу – дијахроним и синхроним осветљавањем проблема – професор Бошковић је после детаљне лингвистичке анализе излазио из "таме векова" с научним решењима која плене убедљивошћу и јасноћом. Па ипак, иако његова

решења тешко да ко може оспоравати, проф. Бошковић никада не инсистира на својој "непогрешивости", нити искључује могућност да неко други дође и до дукчијега решења. Он се не устручава да каже да је то тако само по његову мишљењу, а "биће нам необично мило ако ко друкчије – али тачно! објасни ову деклинацију", док на другом месту народски каже: "Ко ће боље – широко му поље!" Кад би разматрао неки научни проблем увек је имао у виду и евентуална друга и друкчија гледишта, према којима је био толерантан у пуној мери. Но ако су та гледишта представљала научне заблуде, онда их је он неутралисао неумољивом логиком и аргументацијом без поговора, чинећи то на савршено учтив начин.

Научни радови проф. Бошковића показују колико је он дубоко размишљао о проблемима језика као целине, али исто тако и колико је свака ситница у њима дубоко промишљена и постављена на одговарајуће место. У научној критици констатовано је да сви Бошковићеви радови – од његовога научног првенца па све до последњег (*Белешка о имену НЕМАЊА*) – чине један чврст и кохерентан научни систем. Проф. Бошковић је био против кабинетских, фантастичних конструкција. Његове су поставке увек живе, увек имају научно покриће. Зато у његовим радовима никад нема падања – да се изразим његовим речима – "у филозофирање о језику, он увек остаје на линији филозофије језика."

Дуго, међутим, научни радови проф. Радосава Бошковића – сем његове *Упоредне грамајшике словенских језика (фонетика)* – нису били лако доступни широј научној јавности, јер беху разасути по разним научним публикацијама. Зато Црногорска академија наука и умјетности године 1978. објави његове *Одабране чланке и расправе*, око чије се припреме за штампу и у одабиру текстова професор прилично ангажовао, иако се здравствено не осећаше добро. *Одабрани чланци и расправе* изазваше изузетан одјек и у ондашњој Југославији и у иностранству. И одмах затим Москва предложи проф. Бошковићу – који већ беше у болници – да на руском језику објави његову Упоредну граматику словенских језика (фонетику и деривацију). Видно обрадован, професор даде сагласност, унапред се одрече хонорара, али изрази жељу да уз Никиту Толстоја и ја напишем предговор. Кад сам му однео и на његову жељу почео да читам свој текст (који Руси касније насловише) *Слово о учийељу*, у којем сам напоменуо да су његова предавања из морфологије, на жалост, остала у рукопису, он као да предосети шта ће се десити, нагло ме прекину: "Немојте ви после моје смрти ни по коју цену да објавите тај рукопис. Одмах да га спалите!" Да бих га умирио, рекох само: "Добро, добро" – и не послушах га... Та предавања ће се ускоро по четврти пут појавити у оквиру његових *Основа ујоредне грамајшике словенских језика*. А што се тиче рускога издања, вест о уласку књиге у штампу објављена је 5. јула 1983.

године. Не стигох да му ту вест саопштим. Тога дана професор Бошковић је умро... Књига је ускоро изашла из штампе. Том књигом професор Радосав Бошковић се сврстао међу најугледније светске лингвисте које су Руси превели, као што су Паул, Де Сосир, Хумболт, Меје, Вајан, Бенвенист. У научном одзиву поводом тог превода Бошковићев научни опус је назван незастаревајућим, а за његову *Упоредну грамаићку словенских језика* речено је да представља незаобилазни приручник на свим славистичким катедрама у свету.

С осећањем мере проф. Бошковић је писао и пригодне – јубиларне и некролошке – чланке о Ђуру Даничићу, о Александру Белићу, о Олдржиху Хујеру, о Николи ван Вејку. Иако ти чланци одишу поштовањем, а који пут и топлином и личним симпатијама које проф. Бошковић гаји према споменутим научницима – све је то у другом плану, иза аутентичне оцене коју он изриче о значају и вредности њиховога научног дела. Онима што проф. Бошковића познају ближе и боље пада у очи да су све оне најбоље особине што их он налази код ових лингвиста својствене њему, да су то, у ствари, његове животне и научне одлике. Пример: у оној његовој антологијској паралели између Вука Караџића и Ђура Даничића – у чланку *Ђуро Даничић и књижевни језик наш* – проф. Бошковић вели: "Даничић је пре свега – ерудиција, школа, знање – он је сав од лингвистичке анализе, сав од науке". А управо је то и проф. Бошковић – и ерудиција, и школа, и знање. И он је био сав од науке, наука је била његов једини животни смисао. Или други пример: проф. Бошковић је рекао да Белића није могуће сврстати ни у једну од познатих лингвистичких школа, "јер је сам Белић – школа". Ова констатација односи се и на самог проф. Бошковића зато што управо њега није могуће сврстати ни у једну лингвистичку школу, зато што је управо он школа. Врлине које проф. Бошковић приписује другоме – управо су његове врлине и сваку од њих потврђивао је животом и делом. И као научник и као човек. Његова потпуна преданост науци резултирала је врхунским научним остварењима. Стекао је светски углед у славистици – а остао је једноставан и свој, с одбојношћу према било ком виду рекламерства. Нису га "сналазиле", а није ни тражио никакве почести. Понуђену, највећу могућу у његовом домену – одбио је речима: "Више волим пола кила мира него хиљаду кила почести". А зар је то њему и било потребно, јер – како рече академик проф. др Радомир Лукић – "кад би Радосав Бошковић ушао у просторију, сви смо се осећали некако малим. И академици!"

Дуго, веома дуго имало би се говорити о проф. Радосаву Бошковићу као о наставнику, о његовим предавањима, о начину испитивања, о његовом односу према студенту и према млађем сараднику. Много тога остало је у анегдотама за које би било поребно неко друго вече. Непосредно – али ненаметљиво – сасвим узгредно, ослободи ме дилеме: "Кад год се колебате између двије оцјене – увијек дајте већу. Ни-

кад се нећете кајати!" Једнога неспокојног докторанда – о чијој дисертацији већ беше написао позитиван реферат – узнемиреног пред усмену одбрану, охрабри речима: "Не бојте се! Ви ово боље знате од било које комисије. Кад није тако – онда је докторандов труд залудан"...

Такав је био Радосав Бошковић, професор чији је научни опус још за његова живота постао *vide mesum*, или, ако хоћете руски – *настойљиваја книџа* многим слависти, а слависти-компаративисти – сваком. А ђаци – које је проф. Бошковић за четрдесет и више година наставничкога рада на Београдском универзитету извео на пут струке и науке – као и сви они који су га познавали, знају да се на њега односе оне речи: "Био је човек који је тражио истину у науци – који је служио истини у животу, који је био без рекламе у науци – који је био без позе у животу, који је био и на око сав професор – који је у души био сав човек".